

Dimitrios Vikelas: Životopis jednoho obchodníka¹

ARIADNI MOUTAFIDOU

Výzkum společenských, ekonomických a politických názorů velkoobchodníků² je ve světě velmi omezený. V tomto kontextu je obzvláště zajímavý případ Dimitriose Vikelase, který ve 2. polovině 19. století absolvoval kariéru typickou pro členy velkých obchodnických rodin řecké diaspory. Jako úspěšný obchodník, prozaik, intelektuál a význačný vzdělanec za sebou Vikelas zanechal dílo, jež nám umožňuje prozkoumat způsob, kterým chápal svět kolem sebe. Toto dílo zahrnuje jeho vlastní životopis,³ dále soukromý archiv, na němž je založen Vikelasův podrobnější životopis sepsaný jeho synovcem Alexandrem Oikonomou,⁴ mnoho literárních a historických studií, překlady, poezii a množství narativních textů,⁵ např. povídky nebo jeho průkopnický román *Λοιζήσ Λάρασ* (Lukis Laras),⁶ který přináší nový ideál městského blahobytu a neúčasti na veřejném životě.

Vikelasův život a dílo⁷

Vikelas se narodil v Ermupoli roku 1835 a zemřel v Aténách v roce 1908. Pocházel z obchodnické rodiny a společensky i ekonomicky náležel k Řekům žijícím v diaspoře. Rodina jeho otce pocházela z Verie a rodina matky z Ioanniny. Oba Vikelasovi dědečci se již ve velmi mladém věku přestěhovali do hlavního města osmanské říše, kde založili významné podniky ve čtvrti Galatas. Obě firmy vzkvétaly až do řeckého národního povstání, kdy byly obě rodiny nuceny uprchnout a celý svůj majetek ztratily. Dědeček Dimitrios Vikelas uprchl se svými dvěma syny a dvěma dcerami na Mykonos a poté na Syros, kde se rodina usadila. Jeorjios Melas prošel trasu Oděsa (zde měli bratři Melasové rovněž firmu) Ancona (přes Fiume), Kerkyra a poté zase zpět do Oděsy a na Kerkyru, aby se nakonec usadil s rodinou na Syru.⁸ Tam Emmanuil Vikelas potkal svou ženu Smaragdu Melasovou.

Po svatbě Vikelasových rodičů se vazby s rodinou Melasů staly v souladu s modelem obchodnických rodin vazbami ekonomické spolupráce. Sám Dimitrios Vikelas absolvoval

¹ Tento článek vychází z širší studie zveřejněné pod názvem „Greek Merchant Families Perceiving the World: The Case of Dimitrios Vikelas“, *Mediterranean Historical Review* 23/2, 2008, 143–164.

² Termín „velkoobchodník“ (*μεγαλέμπορος*) označuje obchodníky, kteří se zabývali dovozem a vývozem. Záběr jejich podnikání byl velmi široký, s obrovskými zisky. Velký kapitál, kterým disponovali, jim umožňoval investovat a zahajovat další podnikání. Viz KARDASIS 1997, 58–59, KARDASIS 1998, 25–26, 114–135, 135–143. Srov. GILBAR 2003, 1–2, pozn. 1 a 2.

³ VIKELAS 1908.

⁴ OIKONOMOU 1953.

⁵ VIKELAS 1997.

⁶ VIKELAS 1879.

⁷ K Vikelasovu životu a dílu viz VIKELAS 1908, BALANOS 1945, OIKONOMOU 1953, SACHINIS 1982, VIKELAS 1991, TERDIMOU 1991, VIKELAS 1997, LETSAS 1951, CHIONIDIS 1986, CHIONIDIS 2006, ANASTASOPOULOS 2006, TZIOVAS 2009.

⁸ MELAS s.d., 201–218, VIKELAS 1908, 5.

výnosnou kariéru v podniku *Bratři Melasové*, který byl dceřiným podnikem firmy *Bratrančí Mavrosové* se sídlem v Oděse a Taganrogu a byl rovněž spojen s rodinou Melasů.⁹ V roce 1866 se Dimitrios Vikelas oženil s Kalliopi Jeralopulu, dcerou jednoho z nejbohatších řeckých obchodníků v Londýně, Konstantina Jeralopoluse.¹⁰

Dimitrios Vikelas začal již ve velmi mladém věku, v souladu s obvyklou taktikou řeckých obchodnických rodin, pracovat jako praktikant v otcově kanceláři v Oděse. V roce 1852, ve věku 17 let, zahájil svou obchodní kariéru v Londýně v podniku svého strýce Vasiliose Melase. Byl to středně velký podnik řecké obce v britském hlavním městě. V roce 1854 došlo k rozpuštění společnosti, která byla spojena s podnikem Mavrosových v Oděse, takže bratři Vasilios a Leon Melasovi založili vlastní nezávislou firmu se základnou v Londýně. Další dvě obchodní společnosti opírající se o členy rodiny byly založeny v roce 1857: jedna v konstantinopolské čtvrti Galatas pod vedením mladšího bratra Michaila, druhá v Marseille pod vedením Konstantina, který opustil Konstantinopol, a Leona, který zase odešel z Londýna. Vasilios pak zůstal ředitelem obchodní společnosti v Londýně.¹¹ Vikelasovi strýci obchodovali s obilím, náklad dováželi plachetnicemi po Dunaji a z jižního Ruska. Obchodní společnost bratrů Melasových se dvěma pobočkami v Marseille a v Galatasu disponovala kapitálem 37 000 lir.¹² Po rozpuštění společnosti *Bratři Melasové a D. Vikelas*¹³ se Dimitrios Vikelas 24 let po svém příchodu do Londýna již mohl stáhnout z obchodního života a pohodlně si žít. Do Řecka se vrátil v roce 1876, ale brzy odjel zpět do Evropy kvůli náhlé nemoci své ženy. V Aténách se mohl usadit nakonec až v roce 1896.

Vikelas je známý převážně jako prozaik a vzdělanec. Spolu s Jeorjioseem Vizyinosem je považován za předchůdce řecké mravoličné povídky. Jeho dílo bylo přeloženo do mnoha evropských jazyků, často významnými neogrecisty. Byl osobností s velmi širokou kulturní a společenskou činností, aktivně působil v různých mezinárodních komisích zejména literárního zaměření. V roce 1894 byl zvolen prvním předsedou (1894–1896) *Mezinárodního olympijského výboru pro oživení olympijských her*, které se uskutečnily v Aténách v roce 1896. Z jeho iniciativy byl založen *Spolek pro šíření užitečných knih, Domov pro zrakově postižené, První matematické střelecké lyceum a Dělnické gymnázium*. Téměř veškerou svou činnost v posledních letech života věnoval těmto společenským aktivitám.¹⁴

⁹ MELAS s.d., 201, OIKONOMOU 1953, 18–19.

¹⁰ OIKONOMOU 1953, 291.

¹¹ VIKELAS 1908, 325.

¹² DITSA 1991, 38*.

¹³ VIKELAS 1908, 326, TERDIMOU 1991, 43.

¹⁴ SACHINIS 1982, 58–59. Apostolos Sachinis rozlišuje v životě Vikelase tři fáze: v první (Londýn, 1852–1876) byl především obchodníkem, v druhé (Paříž, 1878–1896) především literátem a vzdělavcem, zatímco ve třetí fázi (Atény, 1896–1908) byl hlavně společensky činný, inicioval obecně prospěšná díla, sbírky či nadace. Ibid.

„Urozenost“ a obchodní svět

Způsob, kterým Vikelas chápal a stanovoval kritéria pro svět obchodníků, do něž patřil, a jeho hlubší smysl, si zasluhuje zvláštní pozornost. V celém svém životopise opakovaně zdůrazňuje vnitřní rozpor mezi „inklinováním“ člověka a „povinností“. Na jednu stranu klade své přání a touhu stát se vzdělavcem, upřímnou snahu spojit svou činnost literáta a intelektuála s činností obchodní, na straně druhé pak stojí jeho poslání a povinnost stát se obchodníkem, a to nejen proto, že si to žádala rodinná tradice, ale i proto, že po bankrotu svého otce neměl jinou možnost.¹⁵

I přesto pro něj svět obchodníků obsahoval důležité aspekty, kterých si hluboce vážil nejen kvůli věrnosti a oddanosti rodinné tradici. Vikelas se zmiňuje o svém původu i o světě obchodníků jako o světě „urozenosti“. Je to pro něj svět privilegií, povinností a odpovědnosti založený na vzdělání, tradici a poctivosti. Svět, který poskytuje svým členům hrdost a důstojnost ekonomické nezávislosti. Termín „urozenost“ (*εργένεια*), který používá v textu, se vztahuje k určující vzájemné závislosti mezi důstojností a ekonomickou nezávislostí, již zabezpečuje obchodní činnost:

„A přece považují za štěstí svůj původ v rodině, jejíž mnohé generace po řadě získaly svobodnou výchovu a zachovaly tradice přispívající k pozvednutí morální důstojnosti jejich členů. Proto a jen proto si vážím přínosu urozenosti a uznávám její hodnotu. Urozenost nemá význam bez bohatství nebo alespoň bez jakéhosi stupně hmotné nezávislosti. Ten, kdo se nemůže udržet na společenském stupni, na kterém se narodil, upadne nutně na stupeň nižší a záře jeho původu vyhasne, zapomenutá ostatními i tím, kdo má urozený původ.“¹⁶

V odpověď mladé generaci Řeků, která si idealizovala práci ve státní správě, chtěla rychlý úspěch a mnoho peněz, ale současně pohrdala obchodním světem, zdůrazňoval Vikelas iluzornost takového vnímání skutečnosti. Práce ve veřejné správě, jak tvrdí, může přinést nepochybně důstojný život, ale nikdy nemůže přinést bohatství a ekonomickou nezávislost, kterou zabezpečí obchod.¹⁷

To platí nejen pro obyčejné státní zaměstnance, ale i pro ty, kteří zastávají vysoké státní úřady. Charakteristické jsou příklady z Vikelasovy vlastní rodiny. V rámci systému příbuzenské vzájemné pomoci a podnikatelské spolupráce¹⁸ rodina přijímala do své náruče nejen své mladé členy jako v případě Vikelase, kteří potřebovali práci a ekonomickou nezávislost, ale i ty členy, kteří vynikali a byli úspěšní v jiných oblastech. Museli být nicméně zapojeni do rodinných podniků pro zajištění většího hmotného zabezpečení a bohatství. Tak tomu bylo v případě Leona a Konstantina Melasových.

¹⁵ VIKELAS 1908, 170–172.

¹⁶ VIKELAS 1908, 8.

¹⁷ VIKELAS 1908, 320–321.

¹⁸ Pro význam systému příbuzenské vzájemné pomoci a podnikatelské spolupráce pro kontrolu a organizaci obchodních sítí viz CHARLAFTI 2001, 145–151.

Leon Melas (1812–1879) byl vynikající právník, politik a spisovatel. Působil jako soudce, stal se profesorem na Právnické fakultě Aténské univerzity a dvakrát byl i ministrem spravedlnosti. Úspěšnou politickou kariéru opustil rozčarovaný a zklamaný. Pracoval dále jako právník až do roku 1848, kdy přijel do Atén jeho bratr Vasilios. Ten přesvědčil Leona, aby ho následoval jako společník do nového podniku, který hodlal založit v Londýně.¹⁹

Vasilios přesvědčil rovněž svého bratra Konstantina, aby rezignoval na pozici soudce nejvyššího soudu v Řecku a aby se věnoval obchodní kariéře. Konstantinos Melas (1814–1905) odešel do Konstantinopole jako pomocník otce Jeorjiose, později se zde však spolu s ním ujal vedení obchodní firmy. V roce 1857 začal spolu s bratrem Leonem řídit nový podnik rodiny Melasových v Marseille.²⁰

Vasilios Melas (1819–1894) se obzvlášť snažil zapojit do rodinného podnikání nejen své bratry, ale i bratrance Dimitriose Vikelase, a tak zabezpečit bohatství a pohodlný život jim i jejich rodinám. Vasilios zahájil svou obchodní kariéru na Syru jako zaměstnanec Efstratiase Rallise, který se stal jeho prvním učitelem v oblasti obchodu. Se svým otcem pak odešel do Taganrogu a nastoupil po něm na místo ředitele firmy Mavrosových, když jeho otec odešel a usadil se v Konstantinopoli. Později odjel do Londýna. Protože dospěl uprostřed dobrodružství řeckého národního povstání, cítil naléhavou potřebu ekonomické nezávislosti. Strádání, jímž prošel v mladém věku, v něm vzbudilo touhu zabezpečit pohodlný život sobě i své rodině.²¹

„Domnívám se,“ píše Vikelas ve svém životopise, „že bez Vasiliase Melase bychom já i oni byli váženými a snad ne neužitečnými členy společnosti, ale všichni bychom zestárlí bez pohodlí získaného obchodem, třebaže jen relativního.“²²

Ani plat státního zaměstnance, ani vysoké státní úřady nemohou tedy zabezpečit ekonomické pohodlí, jež zajišťuje důstojnost. Vždyť bohatství znamená současně jak vysvobození z vnějších závazků, tak osobní svobodu (a svobodu jednání), kterou poskytuje zapojení do obchodu a do rodinného podnikání.

Vikelas přesto poznamenává, že úspěch v obchodním světě byla velmi obtížná věc vyžadující mnoho schopností a povahových předností. Mezinárodní úspěch řeckých velkoobchodníků byl důsledkem jejich oddanosti práci, neustálé péče, velkého nadání, talentu spojovat různé podniky, lásky k penězům, hospodárnosti a zejména přesnosti v transakcích, bez níž nelze získat důvěryhodnost ani dobré jméno, tedy základ trvalého a stálého obchodního pokroku.²³

V encyklopedii *Ερμής ο Κερδοός, ήτοι Εμπορική Εγχειροκλαιδεία* (Ermis Kerdoos neboli Encyklopedie obchodu) (1815–1817) byli obchodníci vyzýváni, aby si osvojili skromnost, ne-

¹⁹ VIKELAS 1908, 172, 231, 243, MELAS s.d., 239–264.

²⁰ VIKELAS 1908, 59, 172, 243, MELAS s.d., 199, 252, 285.

²¹ VIKELAS 1908, 243, MELAS s.d., 286–292.

²² VIKELAS 1908, 243.

²³ VIKELAS 1908, 320–321.

okázalost, úctu ke starším, poctivost při transakcích, odpovědnost při placení a povinnostech a aby podporovali výchovu mladých obchodníků. Obchodníkovi nestačilo, že měl řecký původ a patřil do obchodnické rodiny. Nejdůležitější ze všeho bylo, aby se o něm vědělo, že je čestný. Současně pak existovala nepsaná pravidla správného etického a obchodního chování.²⁴

Kodex chování, schopnosti i povahové přednosti, které Vikelas uvádí s takovou přesností, jsou známé a mohly by být považovány za *locus communis*. Andreas Syngros, všeobecně uznávaný jako nejúspěšnější obchodník, podnikatel a bankéř doby, uvádí zhruba ve stejné době podobné zmínky ve svém díle *Απομνημονεύματα* (Vzpomínky).²⁵ Vikelas jde i přesto jinou cestou. Ve snaze určit jednotlivé rysy skutečného obchodníka prezentuje sám sebe jako alternativní případ. Poznamenává, že ačkoliv měl od začátku své obchodní kariéry podporu, vedení a lásku svých strýců a rovněž mnohé z nezbytných povahových předností, chybělo mu to, co je potřeba nejvíce, aby se člověk mohl stát opravdovým obchodníkem: obchodní nadání, talent a touha po bohatství.²⁶ A nejen to. Protože zanícení a zápal pro věc byly charakteristickými rysy dokonalého obchodníka, Vikelas se domníval, že do tohoto modelu nezapadá.²⁷

Ve skutečnosti si Vikelas plně uvědomoval své schopnosti a úspěch v obchodní kariéře. Přesto se to, co se snaží zdůraznit, dotýká podstaty pravého obchodníka, který má nejen talent, ale i pracovní nadšení a zápal. Tato otázka byla úzce spojena s „inklinováním“ (*κλίση*) k povolání. A zatímco v případě Syngrose byl jeho „inklinací“ obchod,²⁸ v případě Vikelase to bylo vzdělání.²⁹

Řecké národní povstání a mezinárodní krize

Zajímavý je také Vikelasův postoj k významným národním a mezinárodním událostem. V jejich rámci zaujímal ústřední pozici řecký boj za nezávislost. Způsob, kterým Vikelas chápe řecké povstání, obsahuje různé roviny a úhly pohledu. Pro Vikelase bylo povstání roku 1821 spojeno jak s historickou a národní pamětí, tak s kolektivní pamětí rodiny.

Před vypuknutím povstání žily obě rodiny Vikelasových rodičů v Konstantinopoli a podniky Melasových i Vikelasových prosperovaly. Obě rodiny byly členy *Filiki Eteria* tak jako ostatní řečtí obchodníci v Konstantinopoli. Vikelasova rodina se však aktivně nepodílela na aktivitách tohoto tajného spolku na rozdíl od všech členů rodiny Melasových, jejich zaměstnanců i obchodních společníků.³⁰ Vypuknutí povstání znamenalo pro všechny ztráty na

²⁴ PAPADOPOULOS 1815, BITROS, PEPELISIS MINOGLOU 2007, 12.

²⁵ SYNGROS 1908, 122–123.

²⁶ VIKELAS 1908, 321.

²⁷ Viz VIKELAS 1908, 320–321.

²⁸ Otec Syngrose si přál, aby jeho syn studoval Lékařskou fakultu na Aténské univerzitě, ale jeho „inklinací“, předurčením a hlubokou touhou bylo stát se obchodníkem. Viz SYNGROS 1908, 78–79.

²⁹ M. Ditsa tvrdí, že se zde nejedná o přímé spojení „inklinace“ jedince, obzvláště jeho inklinování k obchodu, s protestantismem. Přesto se domnívá, že se zde odrážejí některé myšlenky, které byly hlášány luteránstvím a kalvinismem. Viz DITSA 1991, 44*. Pro význam slov „poslání/povolání“ (*Beruf, Berufung*) u Luthera a „předurčení“ u Kalvína viz WEBER 1976.

³⁰ VIKELAS 1908, 4–5, 216–219, OIKONOMOU 1953, 21–23, MELAS s.d., 207–217.

životech, útek, početné přesuny a zastávky na různých místech a v různých zemích, uprchlický život, ztrátu majetku a život v chudobě.³¹

Zdá se, že ženy čelily minulosti jiným způsobem než muži a zacházely s ní jinak. Byly to ony, kdo zpravidla vyprávěl příběhy útěku a dobrodružství každého člena rodiny zvlášť.³² Vikelas přináší přesný obraz tichého zármutku kvůli tomu, co bylo ztraceno, kvůli zásadním změnám a přechodu od bohatství k chudobě.³³ Ve svém životopise popisuje charakteristickou scénu se svým otcem Emmanuelem, kdy s ním otec jde na procházku po čtvrti Fanar a ukazuje mu nádherné domy obou rodin a jejich příbuzných. Chlapec přitom s překvapením začíná chápat rozdíl oproti realitě, do níž se narodil na Syru.³⁴

V dětském věku Vikelas vnímal národní povstání prostřednictvím líčení rodinné historie, se strachem a děsem, dětskýma očima.³⁵ Z jeho vyprávění je zřejmé, že rodinná historie se dědí a mladší generace ji má v úctě, přičemž hlavní význam má věrnost a oddanost rodině.

Další důležitou stránku národního povstání tvořila náhlá ztráta majetku, zejména přerušení obchodní činnosti a způsobu života tradičních řeckých obchodnických rodin (obchodní sítě, komunikace, mobilita, kosmopolitismus atd.). Význam hledání širšího horizontu po skončení povstání se týkal nejen expanze a obnovení podnikatelských aktivit, ale také rozdílného chápání a rozdílného způsobu života.³⁶

Vikelas obzvlášť zdůrazňoval rozšiřování horizontů, které mělo rozhodující význam pro strukturu a fungování řeckých podniků a jejich sítí.³⁷ Po založení nezávislého řeckého státu a po jakémsi znormalizování vztahů s osmanskou říší mnohé obchodnické rodiny překročily těsné hranice řeckého státu a začaly hledat širší horizonty.³⁸ Na základě systému příbuzenské vzájemné pomoci opustil Jeorjios Melas – abychom zůstali u příkladu Vikelasova dědečka – vysoký post, který v Řecku zastával v oblasti soudnictví, a odjel ze Syru do Taganrogu a později do Konstantinopole, kde dokázal přibližně 20 let po řeckém národním povstání obnovit své podniky. Do roku 1848 se obchodní aktivity rodiny Melasových (bratrů a bratranců Melasových) rozšířily do Moskvy, Oděsy, Konstantinopole, Taganrogu, Bejrútu, Marseille a Londýna.³⁹

³¹ VIKELAS 1908, 4–5, 216–219.

³² VIKELAS 1908, 4–5.

³³ VIKELAS 1908, 17–18.

³⁴ VIKELAS 1908, 18.

³⁵ Srov. rovněž VIKELAS 1908, 29–30, 310–313.

³⁶ Mobilita a kosmopolitismus byly pro život Vikelase charakteristické i poté, co se usadil v Řecku. Tato skutečnost byla silně odsuzována jeho současníky. Obzvlášť ilustrativní pro toto vnímání života je Vikelasova poznámka, kterou napsal nedlouho předtím, než odjel z Konstantinopole do Londýna, kde měl začít svou profesionální kariéru: „Myšlenka, že pojedu do Anglie, že projedu Itálii, Francii, že uvidím obdivuhodné výdobytky kultury, zmírňovala můj žal z odloučení od matky. Jinak mě náš odedávna potulný život a roztroušenost naší rodiny na Západě i na Východě připravily na snadné přijetí každé změny plánu.“ (VIKELAS 1908, 169).

³⁷ Podle Panajotopoulou se ta část řecké městské třídy, která se usadila v Řecku, dokázala prostřednictvím Řeků z osmanské říše udržet široké pole působnosti v osmanské říši a v zemích, které s ní byly spojeny, a to i přes svoji nízkou ekonomickou úroveň. Viz PANAJOTPOULOS 1980, 223.

³⁸ Viz VIKELAS 1908, 20. Srov. též DERTILIS 1985, 58, KARDASIS 1987, AGRIANDONI 1986, 84–98.

Zkušenost z řeckého národního povstání byla spojována, jak bylo přirozené, i s idealizováním národního ideálu. To se nikdy nezpochybňovalo a zařadilo se do liberální tradice generací. Národní ideje, ideál svobody a nenávisť k tyranům byly pěstovány prostřednictvím vzdělání a tradice. Ovlivňovalo je také evropské osvícenství a zásady francouzské revoluce. V tomto kontextu byl mezinárodní vývoj vnímán v případě Vikelase ještě očima dítěte a později mladého muže.

V průběhu revolučního roku 1848 bylo Vikelasovi 13 let a žil s rodinou v Konstantinopoli. Stejně jako jeho vrstevníci sledoval i Vikelas vývoj v Evropě se zvědavostí a nadšením. Povstání na Západě byla vnímána jako boj evropských utlačovaných národů proti jejich tyranům. Scénář byl jasný: Rakousko a Rusko zastupovaly tyraný; Italové a Maďaři bojovali za národní svobodu proti tyranům.⁴⁰

„Obecný nepokoj v Evropě měl své účinky na mé mladické srdce. Jak bychom já a mí vrstevníci mohli soucítit s nepřáteli Svobody?“⁴¹

„Od nemluvněte jsem byl vychován za poslechu chvalozpěvů na svobodu a opěvování odporu proti tyranům; mou duchovní potravou byly vojenské pochody Rigasovy a verše bratrů Sutsosových.“⁴²

Krymská válka (1845–1856) zastihla Vikelase v Londýně při práci pro firmu jeho strýců. Ve svém životopise dopodrobna líčí reakce a snahy řecké obchodnické komunity (včetně svého vlastního příspěví) podpořit a ochránit národní otázku.⁴³ Způsob, kterým přijímá, analyzuje a hodnotí postoj a politiku velmocí, je takový, jaký lze očekávat od muže s jeho výchovou, rodinnou základnou a národní tradicí.⁴⁴ Vikelas ustupuje do pozadí a pozoruje s odstupem a velmi kritickým pohledem vývoj v minulosti. Setkávají se tu dvě rozdílné roviny vyprávění: na jedné straně se ocitá mladý Vikelas na začátku své obchodní kariéry, na druhé straně Vikelas ve zralém věku, jehož způsob uvažování a názory se zformovaly v průběhu života a jeho činnosti v obchodním světě. Vikelas komentuje všechny ty dobře myšlené a vážné aktivity z odstupu, s lehkou ironií, humorem, realisticky, ale i skepticky podle toho, jestli tyto aktivity skutečně měly nějaký význam, pokud jde o jejich vysněný dopad na britskou společnost nebo politiku.⁴⁵ Zdá se, že tato druhá paralelní rovina, tedy rovina Vikelase-kritika ve zralém věku, odráží nejen pragmatismus, který následuje za zkušeností, ale také více diferencovaný, resp. konzervativní postoj, který je spojen s jeho pozicí člena obchodní komunity a pramení z ní.

³⁹ MELAS s.d., 201–235, 198–199, VIKELAS 1908, 5, 20, 59.

⁴⁰ VIKELAS 1908, 84–85.

⁴¹ VIKELAS 1908, 85.

⁴² VIKELAS 1908, 84.

⁴³ Psaním článků (Leon Melas napsal slavný článek *Hints on the solution of the Eastern Question*), vydáváním novin (řecké noviny *Eastern Star* byly vydávány v Londýně) i pořádáním velkých shromáždění (např. takového, jaké se uskutečnilo v Crosby Hall poblíž londýnského City).

⁴⁴ VIKELAS 1908, 289–230.

⁴⁵ VIKELAS 1908, 292, 298–300.

Nový ideál městského blahobytu

Charakteristické pro tento nově vytvořený pohled dospělého Vikelase je jeho narativní dílo *Lukis Laras*,⁴⁶ které napsal v roce 1878 v době svého pobytu v Paříži. Vyšlo v roce 1879 a bylo založeno na písemném svědectví chijského obchodníka žijícího v Londýně, Lukase Zifose (Tzifose). Vikelas starce osobně znal a požádal ho o sepsání vzpomínek.⁴⁷ *Lukis Laras* je tak hymnem na obchodní a městský život, který přináší blahobyť a bohatství. Toto dílo představuje typ obchodníka, jenž si v průběhu povstání zvolil neúčast na veřejném životě a místo toho si vybral cestu bohatství a blahobytu.⁴⁸ Kniha zaznamenala úspěch, byla opakovaně vydávána, příznivě hodnocena soudobou kritikou a přeložena do mnoha evropských jazyků.⁴⁹

Vikelas napsal toto dílo v době jedné z nejvážnějších krizí tzv. východní otázky. Badatelé se dnes ptají, jak se něco takového mohlo stát za tak zvláštních historických a společenských okolností let 1878–1879. Panajotis Moullas vysvětluje, že Vikelas chtěl „ukázat, že pro mladou městskou generaci, vychovanou v obchodním a kosmopolitním klimatu zahraničí, skončilo období intenzivní ideologické mobilizace spolu s romantismem; že rok 1821 nemohl ‚fungovat‘ jinak než jako vzpomínka a svědectví, tedy zbavený dramatických a mytizujících prvků; že pouze střízlivější, rozumnější a uměřenější ideál odpovídal nové skutečnosti, která nastolila návrat do reality a změnu naladění společnosti.“⁵⁰ Faktem přesto zůstává, že svým průkopnickým dílem Vikelas nezastupoval celou generaci, ale, jak zdůrazňují soudobí kritikové, jen malou „vyzrálejší“ menšinu.⁵¹

Ve své povídce neidealizuje řecké národní povstání, ale soustředí se místo toho na osobní úspěch Lukise Larase. Předvádí triumf individualismu a podnikavého ducha na pozadí nepřízné dějin. Toto vyprávění, jak uvádí Dimitris Tziouvas, odráželo hlavní aktivitu té doby (1830–1880), jíž bylo vytváření městské blahobytné společnosti.⁵²

Mír, pokrok a svobodný obchod

Třebaže Dimitrios Vikelas nikdy nepochybnil národní ideál a jako intelektuál a vzdělanec pracoval intenzivně na podpoře národní otázky, zdá se, že Řekové žijící v zahraničí měli rozdílný, spíše konzervativnější způsob vnímání politické skutečnosti a národních idejí než Řekové žijící v Řecku. Historiografie uvádí, že Řekové žijící v zahraničí odpověděli na

⁴⁶ VIKELAS 1879, VIKELAS 1991, MOULLAS 1974, 17–19, 20–21, 18–19, SACHINIS 1982, 65–103. Toto dílo bylo nejdříve vydáno v 10 pokračováních v časopisu *Estia* (od ledna 1879). V červnu 1879 vyšlo knižně v řečtině a ve stejném roce bylo přeloženo do francouzštiny a do němčiny. Viz TERDIMOU 1991, 45–50.

⁴⁷ Zifosův rukopis se nachází v osobním Vikelasově archivu v Národní knihovně v Aténách. Byl vydán v roce 1991 v úvodu k nové edici *Lukise Larase* od Marianny Ditsa. Viz VIKELAS 1991, 1–21, SACHINIS 1982, 92–95.

⁴⁸ SPOV. MOULLAS 1974, 17.

⁴⁹ OIKONOMOU 1953, 261, SACHINIS 1982, 59, 65–79, DITSA 1991, 31*, 91*ff.

⁵⁰ MOULLAS 1974, 17–18.

⁵¹ *Ibid.*, 18, pozn. 1.

⁵² TZIOUVAS 2003, 31–32.

Velkou myšlenku dogmatem o řecko-osmanství, které bylo spojeno především s osmanskými reformami a které předpokládalo akceptování, byť i jen dočasné, celistvosti osmanské říše.⁵³

Vikelase zaměstnávaly složité otázky míru, svobodného obchodu, ekonomického rozvoje a silné a rozvinuté národní ekonomiky. V roce 1877 zveřejnil v časopise *Estia* dva články o ekonomovi Richardu Cobdenovi.⁵⁴ Podle Cobdena (1804–1865) – továrníka, politika, příznivce svobodného obchodu a poslance – brzdily politické konflikty a válka svobodný rozvoj obchodu, kterému se naopak dobře dařilo v dobách míru, přičemž vzkvétající klima svobodného obchodu bylo současně i garancí míru a blahobytu. Politický a vojenský vývoj v době východní krize v letech 1877–1878 zjevně bránil ekonomickému rozvoji, zatímco pouze mír mohl zaručit materiální pokrok.

V roce 1877 Syngros formuloval názor, že existoval rozdíl mezi tím, co přinášelo prospěch podrobeným a co svobodným Řekům, a že materiální blahobyť těch podrobených způsobil jejich neochotu se vzbouřit.⁵⁵ Zdá se, že existoval rozpor mezi národním ideálem a ekonomickou realitou. V roce 1878 Vikelas píše z Paříže premiérovi Charilau Trikupisovi: „Názor vlivných lidí v Paříži je ten, že budoucnost Východu náleží takovému státu, jehož ekonomika bude zdravá.“⁵⁶

Tento způsob myšlení a pojmání národní, politické a ekonomické reality byl charakteristický nejen pro evropské Řeky, ale také pro tzv. řecko-osmanskou městskou třídu, která se upevnila od pol. 19. stol.⁵⁷ V době, kdy řecké osvobozené hnutí získává svou nejrozporuplnější podobu, podporuje Vikelas mírový a nenásilný výklad Velké myšlenky, který se týkal proměny společnosti zevnitř a byl spojen s myšlenkami osvícenství. Vikelas hluboce věřil v rozhodující význam a vliv vědění a vzdělání na proměnu stavu národa.⁵⁸ Pro Vikelase byly národní ideje úzce spojeny s prioritou politické a ekonomické stability, míru, ekonomického rozvoje a blahobytu. „Cirkulace myšlenek“ byla jediným efektivním prostředkem pro proměnu reality a světa.

⁵³ SKOPETEA 1988, 309–325.

⁵⁴ Článek *Wright o anglickém ekonomovi Richardu Cobdenovi* vyšel v *Estii* 28. srpna 1877 a překlad jednoho Cobdenova dopisu pod názvem *Cobdenův dopis z Atén* 18. prosince 1877. Viz TERDIMOU 1991, 44–45. Ke kritice Marxe a Engelse u Cobdena viz DITSA 1991, 97*.

⁵⁵ DITSA 1991, 98*, pozn. 214.

⁵⁶ OIKONOMOU 1953, 247. Pro různé způsoby interpretace této věty Vikelasovým životopiscem Oikonomou a Mariannou Ditsa viz OIKONOMOU 1953, 247, DITSA 1991, 98*.

⁵⁷ PANAJOTOPOULOS 1980, 224, EXERTZOGLOU 1999, PEPELISIS MINOGLOU 2002. Pro stručné představení ekonomického významu řecko-osmanské společnosti viz ISSAWI 1999.

⁵⁸ Srov. „Panslavismus, Turky, Bulhary i Franky přemůžeme tím, že budeme vzdělávat národ šířením vědomostí a rozvíjet jeho hmotný blahobyť, tedy dvěma věcmi, které spolu úzce souvisí.“ (OIKONOMOU 1953, 183). Viz také: „Nejsem pro Velkou myšlenku alespoň po dvě nebo tři generace. Chci, aby se řečtví upevnilo ve svém vlastním domově. Řečtví v Turecku se prosazuje samo.“ (OIKONOMOU 1953, 183, pozn. 2).

Shrnutí / Závěr

Dimitrios Vikelas, obchodník a významný vzdělanec, absolvoval kariéru typickou pro členy velkých obchodnických rodin řecké diaspory ve 2. pol. 19. stol. Vikelas vnímal svět obchodu jako svět „urozenosti“: svět s privilegii, povinnostmi, odpovědností, svět založený na výchově, tradici a cti; svět, který dává svým členům hrdost a důstojnost ekonomické nezávislosti. Pro úspěšného obchodníka byl nezbytný kodex chování, schopnosti a povahové přednosti. Ideální typ obchodníka či „podstata“ (*ovσία*) skutečného obchodníka však zahrnovala nejen talent, ale také nadšení a oddanost práci, přičemž tato otázka byla úzce spojena s „inklinováním“ k určitému typu zaměstnání.

Systém vzájemné pomoci a spolupráce v rodině, jedno z nejdůležitějších kritérií úspěchu a blahobytu řeckých podniků v 19. stol., se ukázal jako velmi cenný nejen v případech velkých národních či mezinárodních krizí nebo v případě osobního neúspěchu, ale také když byli členové rodiny, kteří uspěli a vynikli v jiných oblastech, přivedeni do rodinného podniku kvůli většmu zabezpečení, bohatství a ekonomické nezávislosti.

Vývoj na národní a mezinárodní scéně byl přijímán v rámci národních idejí. Ideál svobody a nenávisť k tyranům se pěstovaly prostřednictvím výchovy a tradice a byly ovlivňovány evropským osvícenstvím a zásadami francouzské revoluce. Řecké národní povstání bylo pro Vikelase úzce spojeno s národní pamětí a s kolektivní pamětí rodiny. Vypuknutí povstání znamenalo pro širší rodinu ztráty na životech, útěk do bezpečí, mnoho zastávek na různých místech a v různých zemích, uprchlický život, ztrátu majetku a život v chudobě. Mladší generace rodinnou historii přejímala a chovala v úctě, přičemž věrnost a oddanost rodině tvořily nerozlučitelné pouto. Důsledkem řeckého národního povstání bylo současně přerušování obchodních aktivit a způsobu života tradičních řeckých obchodnických rodin (obchodní sítě, komunikace, mobilita, kosmopolitismus). Nejdůležitější mezinárodní politický vývoj v západní Evropě a na Východě byl Vikelasem pojímán nejen v rámci výchovy ke svobodě a v rámci tradice, ale také realisticky a skepticky v rámci spíše konzervativního postoje, který vyplýval z jeho pozice člena obchodní komunity.

Třebaže Dimitrios Vikelas nikdy nepochybnil národní ideál a jako intelektuál a vzdělanec pracoval intenzivně na podpoře národní otázky, je faktem, že Řekové žijící v zahraničí měli ve srovnání s Řeky žijícími v Řecku spíše konzervativní způsob vnímání politické skutečnosti a národních idejí. Problematika ekonomického rozvoje, silné národní ekonomiky, míru a svobodného obchodu proniká do Vikelasových myšlenek a textů. Budoucnost Východu, jak uvádí, patří státu s prosperující ekonomikou. Vikelas hluboce věřil ve význam vědění a výchovy pro proměnu stavu národa „zevnitř“, ale také v prioritu politické a ekonomické stability, míru, ekonomického rozvoje a blahobytu. Jeho názory a hodnoty se soustředily na stabilitu ve společnosti, politice a ekonomice, na silnou vládu, veřejný pořádek, mír a blahobyt. Zosobňovaly konzervativní charakter a způsob myšlení obchodního světa.

Bibliografie

- AGRIANDONI CH. *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα*, Athina 1986.
- ANASTASOPOULOS A. Building alliances: A Christian merchant in eighteenth-century Karaferye. *Oriente Moderno* 25/1, 2006, 65–75.
- BALANOS D. Δημήτριος Βικέλας. *Νέα Εστία* 38, 1945, 493–498, 574–581.
- BITROS G., PEPELASSIS MINOGLOU I. Entrepreneurship and market order: Some historical evidence. *Munich Personal RePEc Archive*, paper no. 573, 2007, 1–17.
- DERTILIS G. *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880–1909*, Athina 1985.
- DITSA M. Εισαγωγή. In: M. Ditsa (ed.). *Α. Βικέλας, Λονκής Αάρας*, Athina 1991.
- EXERTZOGLU H. The Development of a Greek Ottoman Bourgeoisie: Investment Patterns in the Ottoman Empire, 1850–1914. In: D. Gondicas, Ch. Issawi (eds.). *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*, Princeton NJ 1999, 89–114.
- GILBAR G. The Muslim big merchant-entrepreneurs of the Middle East, 1860–1914. *Die Welt des Islam* 43/1, 2003, 1–36.
- CHARLAFTI TZ. *Ιστορία της ελληνόκτητης ναυτιλίας, 19^{ος}–20^{ος} αιώνας*, Athina 2001.
- CHIONIDIS G. *Η αρχοντική οικογένεια της Βέροιας των Μπικέλλα-Βικέλα*, Veria 2006.
- CHIONIDIS G. *Ο Δημήτριος Βικέλας και ο δεσμός του με τη Βέροια. 150 χρόνια από τη γέννησή του, 1835–1985*, Thessaloniki 1986.
- ISSAWI CH. Introduction. In: D. Gondicas, Ch. Issawi (eds.). *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*, Princeton NJ 1999, 1–16.
- KARDASIS V. *Σύρος: Σταυροδρόμι της Ανατολικής Μεσογείου, 1832–1857*, Athina 1987.
- KARDASIS V. *Έλληνες ομογενείς στη Νότια Ρωσία, 1775–1861*, Athina 1998.
- KARDASIS V. *Ο Ελληνισμός του Ευξείνου Πόντου*, Athina 1997.
- LETSAS A. *Δημήτριος Βικέλας*, Thessaloniki 1951.
- MELAS L. *Ηπειρωτικές μελέτες. Μία οικογένεια, μία ιστορία*, Athina 1967.
- MOULLAS P. Εισαγωγή. In: Idem (ed.). Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Α. Παπαδιαμάντης αυτοβιογραφούμενος*, Athina 1974.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α. *Τρεις άνθρωποι. Συμβολή εις την ιστορίαν του ελληνικού λαού, 1780–1935. Τόμος 2, Δημήτριος Μ. Βικέλας 1835–1908*, Athina 1953.
- PANAJOTOPOULOS B. Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα 1832–1871. In: K. D. Grot-husen (ed.). *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19^ο αιώνα*, Athina 1980.
- PAPADOPOULOS N. *Ερμής ο Κερδώος, ήτοι Εμπορική Εγκυκλοπαιδεία*, Venetia 1815–1817.
- PEPELASSIS MINOGLOU I. Ethnic Minority Groups in International Banking: Greek Diaspora Bankers of Constantinople and Ottoman State Finances ca. 1840–1881. *Financial History Review* 9/2, 2002, 125–146.

- SACHINIS A. *Παλαιότεροι πεζογράφοι*, Athina 1982.
- ΣΚΟΠΕΤΕΑ Ε. *Το 'πρότυπο' βασιλείο και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830–1880*, Athina 1988.
- SYNGROS A. *Απομνημονεύματα*, τόμ. 1, Athina 1908.
- ΤΕΡΔΙΜΟΥ Μ. *Χρονολόγιο Δημήτριον Βικέλα*, Iraklio 1991.
- ΤΖΙΟΒΑΣ D. *The Other Self. Selfhood and Society in Modern Greek Fiction*, Lanham, MD 2003.
- ΤΖΙΟΒΑΣ D. *Indigenous Foreigners: The Greek Diaspora and Travel Writing (1880–1930)*. In: D. Tziouvas (ed.). *Greek Diaspora and Migration since 1700. Society, Politics and Culture*, Farnham 2009, 157–175.
- VIKELAS D. *Η ζωή μου. Παιδικαί αναμνήσεις. Νεανικοί χρόνοι*, Athina 1908.
- VIKELAS D. *Λουκής Λάρας*. Ed. M. Ditsa, Athina 1991.
- VIKELAS D. *Άπαντα*,. Ed. A. Angelou, τόμ. 1–8, Athina 1997.
- VIKELAS D. *Λουκής Λάρας: Αυτοβιογραφία γέροντος Χίου*, Athina 1879.
- WEBER M. *The protestant ethic and the spirit of capitalism*, London 1976.